

Förslag till landsmötet

2015-06-01

Från omsorg som kväver till förväntningar som lyfter

Inriktning för en förnyad liberal
funktionshinderpolitik

Inriktning för liberal funktionshinderpolitik

I den liberala berättelsen är en viktig utgångspunkt att människor har olika kön, könsidentitet, sexuell läggning, ålder, härkomst och livsåskådning men också skiftande funktionalitet. Var fjärde svensk uppger sig ha någon form av funktionsnedsättning. Personer med funktionsnedsättningar finns i alla åldrar, klasser och yrkesgrupper, lever i staden och på landet, ensamma och i familjer, arbetar, är studerande, arbetslösa och sjukpensionärer, har olika värderingar och intressen, det vill säga är precis som alla andra.

När man talar om personer med funktionsnedsättning handlar det alltså inte om en homogen grupp av individer som det är synd om, som står utanför, som ska tas om hand eller som är utsatt. Det handlar om människor som finns överallt, här och nu, med ambitioner och livsdrömmar. Människor med förutsättningar som i vissa avseenden kan skilja sig från majoritetens, men som är en viktig del av samhällsgemenskapen och har rätt till delaktighet i den. Funktionshinderpolitik handlar om att förverkliga den rätten och om självständighet och självbestämmande.

Folkpartiet har mycket att vara stolt över. Partiet har varit drivande till exempel för att genomföra LSS (lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade) och personlig assistans, för att utvidga diskrimineringslagen till att också omfatta bristande tillgänglighet och för att ta bort möjligheten att använda otillgängliga vallokaler. Personer med funktionsnedsättning glöms dock ofta bort även av oss i den politiska debatten. Det är hög tid att Folkpartiet återtar ledartröjan i funktionshinderpolitiken. Det är även hög tid för ett liberalt paradigmskifte i perspektiv. Funktionshinderpolitik är inte en fråga om att tillgodose särintressen utan om ett allmänintresse som berör oss alla och en fråga om mänskliga rättigheter.

Med denna inledande rapport vill arbetsgruppen för en förnyad funktionshinderpolitik sätta fokus på några av utgångspunkterna för vårt och Folkpartiets arbete inom området. Vi kommer i det fortsatta arbetet att återkomma till hur insikten om människors skilda förutsättningar måste genomsyra i princip alla politikområden.

Arbetsgruppen **En förnyad funktionshinderpolitik** har som sitt uppdrag att belysa hur välfärdspolitiken kan bidra till att fler får ett arbete och hur förmågan ska tas tillvara också hos de som idag står utanför arbetsmarknaden. De med minst möjligheter idag ska få fler möjligheter imorgon. Kommissionens kan med denna utgångspunkt exempelvis överväga förändringar av dagens subventionerade anställningsformer. Kommissionen ska pröva frågan om ytterligare reformer för ökad fysisk tillgänglighet. Kommissionen ska också se över om och hur egenmakten för personer med funktionsnedsättning kan stärkas och i det perspektivet bland annat pröva hur tillgången till hjälpmedel bör se ut. Kommissionen ska vidare belysa både kostnadsutvecklingen och kvaliteten för LSS i allmänhet, och för personlig assistans och assistansersättning i synnerhet. Utgångspunkter för kommissionens arbete är det rättighetsperspektiv som genomsyrar FN:s Konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, och det långsiktiga målet om ett Sverige där mångfald ur alla perspektiv välkomnas och ses som en tillgång.

Människor är, tack och lov, olika

I alla mänskliga populationer finns en stor variation av olika funktionalitet (förmågor). Funktionaliteten varierar inte bara mellan individer utan också hos varje individ. Alla individer är bättre på vissa saker än på andra. Vi har också olika funktionalitet i olika skeden av livet.

Individens handlingsmöjligheter begränsas såväl av hur omgivningen är utformad som av kapaciteten i den egna funktionaliteten.

Handlingsfriheten kan vidgas genom förändringar i miljön och genom åtgärder som ökar individens funktionalitet.

Handlingsfriheten är begränsad för alla, men mer för en del. I vissa fall kan betydelsen av den begränsade funktionaliteten elimineras genom anpassning av omgivningen, i andra fall genom kompenserande hjälpmedel. Många individer har en nedsatt syn, men för det stora flertalet elimineras problemet med hjälp av glasögon.

Om samspelet mellan miljöns utformning och den individuella funktionaliteten kraftigt begränsar handlingsfriheten talar vi om att det föreligger ett funktionshinder. Det innebär att individen är förhindrad att göra saker som av de allra flesta uppfattas vara en del av livet, till exempel att bo i en egen bostad, arbeta, umgås med vänner, shoppa på staden eller ta del av kultur. Funktionshinderpolitiken syftar till att eliminera, eller åtminstone minska, sådana hinder så att personer med i något avseende nedsatt funktionalitet kan leva ett liv som andra.

Vem som helst kan, vid födseln eller senare i livet, få en funktionsnedsättning. Genom medicinska framsteg överlever många som föds även med svåra funktionsnedsättningar och personer som råkar ut för en sjukdom eller en olycka under livets gång får möjligheter till ett längre liv. Ofta finns en obalans mellan de resurser som avsätts vid till exempel för tidig födsel och de resurser som senare satsas för att ge dem som föds med en funktionsnedsättning ett gott liv. Med ambitionen att rädda personer med svåra funktionsnedsättningar till livet, oavsett om funktionsnedsättningarna är medfödda eller förvärvade, följer också ett ansvar för att de ska kunna leva ett liv som så långt möjligt är som andras.

En liberal politik innebär att skapa förutsättningar för att alla ska kunna bli sitt bästa jag, också de som har funktionsnedsättningar.

Vi har lång väg kvar till ett Sverige där barn med funktionsnedsättning, tillsammans med sina syskon och kompisar ”hemma på gatan”, kan utvecklas i den förskola och skola som deras föräldrar valt. Till ett Sverige där personer som använder rullstol eller rollator är en självklar syn på bussar, tunnelbanor och tåg. Till ett Sverige där det som byggs, byggs tillgängligt och användbart för alla utifrån beprövad erfarenhet och fastställda krav. Till ett Sverige där alla människor ses som resurser och en tillgång på arbetsmarknaden. Ett Sverige där alla människors lika värde och rättigheter förverkligats.

Ofta finns det lagar, regler, mål och planer. Men i praktiken är bristerna stora. Funktionshinderperspektivet kommer i andra hand och i efterhand.

Därför ser vi att vår viktigaste och svåraste uppgift är att vända perspektivet, att få igenom förändrade tankesätt. Det handlar inte om de där andra som behöver vårt stöd, det handlar om oss som människor och om våra rättigheter och möjligheter.

Funktionshinderperspektivet ska finnas med från början och inom alla politikområden. Det ska vara självklart att följa lagstiftning och att sträva mot politiskt satta mål. Folkpartiet ska vara ledande i det arbetet.

I det följande vill vi ge några exempel på inriktningen av en liberal funktionshinderpolitik och också några konkreta förslag som vi anser bör drivas av Folkpartiet i avvaktan på ett ställningstagande till hela funktionshinderpolitiken. Vi kommer i det fortsatta arbetet att ta ett helhetsgrepp om förslag som Folkpartiet bör driva för att Sverige ska leva upp till konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och för att alla ska ges samma möjligheter och rätt till självbestämmande och egna val.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning är mänskliga rättigheter

Utgångspunkten för Folkpartiet funktionshinderpolitik är FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som Sverige ratificerade 2008. Konventionen syftar till att undanröja hinder för personer med funktionsnedsättning att ta del av de mänskliga rättigheter som tillkommer alla. Konventionen utgår från grundläggande principer om jämlikhet och icke-diskriminering.

Ett inkluderande samhälle där man utgår från den mänskliga mångfalden, ser olikheter som styrkor, tar till vara människors vilja och ser alla som resurser är ett liberalt samhälle.

Liv på lika villkor

Att leva ett liv på lika villkor handlar om så mycket mer än att kunna gå på toaletten, få i sig mat och få kläder på kroppen. Det individuella stödet måste alltid anpassas till individens behov och egna önskemål. År 1993 beslutade riksdagen om LSS. Det mest uppmärksammade inslaget i reformen var införandet av rätt till personlig assistans. Tanken var just att människor som dagligen är beroende av olika stödinsatser skulle få ett reellt inflytande över sin livssituation, till exempel över vem som skulle ge hjälpen.

Arbetsgruppen kommer att återkomma till en mer genomgripande genomlysning av hur LSS-reformen ska värnas och utvecklas. Vi vill dock redan nu markera att själva utgångspunkten för personlig assistans bör förtydligas.

Förverkligandet av personlig assistans har inneburit en stor frihetsreform för de assistansberättigade. Men kretsen assistansberättigade har genom ett beslut år 1996 begränsats till att assistans bara ska utgå om det föreligger så kallade grundläggande behov.

Med grundläggande behov avses i lagen behov av hjälp med den personliga hygien, måltider, av- och påklädning eller kommunikation med andra eller av annan hjälp som förutsätter ingående kunskaper om personen med funktionsnedsättning (§ 9a LSS). Om de grundläggande behoven uppgår till mindre än 20 timmar per vecka står kommunen för ersättningen. För större behov står staten (Försäkringskassan) för kostnaden.

En dom i Regeringsrätten år 2009 har ytterligare snävat in tolkningen av vad som anses vara grundläggande behov. Detta har lett till i vår mening integritetskränkande mätningar av vilken tid som åtgår för till exempel toalettbesök och av- och påklädning.

Enligt vår mening har vad som kallas grundläggande behov avgränsats på ett otillfredsställande sätt och getts alltför mycket av ett omsorgsperspektiv i stället för ett delaktighetsperspektiv. Till de grundläggande behoven bör enligt vår mening också räknas behov av hjälp för att kunna vara delaktig i samhället, till exempel att arbeta, studera eller ha annan meningsfull sysselsättning, att vara förälder eller inneha förtroendeuppdrag. Ett tillägg med denna innebörd i lagen skulle i praktiken innebära en återgång till de ursprungliga intentionerna

Den föreslagna lagändringen skulle med största sannolikhet innebära en kostnadsförskjutning från kommunerna till staten (Försäkringskassan), jämfört med den kostnadsfördelning som gäller idag. Den föreslagna lagändringens nettoeffekter på de offentliga finanserna kräver en djupare analys än vi haft möjlighet att göra inom ramen för denna delrapport. Vi kommer också att återkomma till de samhällsekonomiska effekterna av personlig assistans, en analys av kostnadsutvecklingen samt förslag till hur kostnader för assistans och andra åtgärder ska fördelas.

Hur stort behovet av insatser är avgörs av behovsbedömningen. Om behoven sedan ska tillgodoses genom personlig assistans eller andra insatser måste prövas med utgångspunkt i den enskildas situation och önskemål.

En skola på lika villkor

Skolan är den plats där vi formas, bildar oss, möter vänner för livet. En bra skola och förskola är det bästa sättet att skapa jämlika möjligheter inför framtiden. I denna miljö, där vi ska ges förutsättningar för livet, är det särskilt viktigt att alla kan vara delaktiga och ha samma valfrihet.

FN:s konvention om personer med funktionsnedsättning är tydlig: Personer med funktionsnedsättning ska på lika villkor som andra få en utbildning med samma kvalitet.

Alltför många skolor har fortfarande alltför bristande fysisk tillgänglighet. Många unga med funktionsnedsättningar kan på grund av otillgängliga lokaler inte gå i samma skola som sina syskon eller kamrater. Istället skjutsas de dagligen långa sträckor till

andra skolor. I värsta fall ökar segregeringen än mer när det är dags för gymnasiestudier. De otillgängliga skolorna är naturligtvis stängda också för lärare och annan personal med motsvarande funktionsnedsättningar. Även föräldrar med nedsatt rörelseförmåga begränsas i sitt fria val av skola för sina barn.

De åtgärder som vidtas för att öka tillgängligheten utgår ofta från enskilda elevers behov och inte från ambitionen att generellt tillgängliggöra skolan.

Den bristande tillgängligheten innebär att ungas möjlighet att välja skola begränsas liksom deras möjlighet att tillgodogöra sig undervisningen och att vara sociala delaktiga. Barn med funktionsnedsättning kan inte vara med sina klasskamrater på rasterna eftersom skolgården och lekredskapen är otillgängliga.

I den miljö där unga vistas en stor del av sin tid måste tillgängligheten vara god - för eleverna men också för lärare och annan personal och för föräldrar. Skollagen kräver att skolor ska vara ”ändamålsenliga”. Tolkningen av detta innebär dock i praktiken att friskolor tillåts bedriva sin verksamhet i otillgängliga lokaler. Även skolan omfattas av den nya bestämmelsen om bristande tillgänglighet som diskriminering. Det är bra, men otillräckligt. Skollagen bör förtydligas så att det framgår att alla skolor ska ha grundläggande fysisk tillgänglighet. Det räcker inte att kräva tillgänglighetsanpassning vid om- eller tillbyggnad. Takten måste höjas. Inga skolor, varken fristående eller kommunala, ska tillåtas starta i otillgängliga lokaler.

Vi kommer i vårt kommande arbete att titta mer ingående på hela skolsituationen för barn med funktionsnedsättningar av olika slag och på möjligheten till utbildning.

I Specialpedagogiska skolmyndighetens enkätundersökning hösten 2013 instämde endast hälften av de drygt 600 tillfrågade rektorerna helt i påståendet att de erbjöd en tillgänglig förskola eller skola. En undersökning som RBU låtit genomföra visar att även skolor där elever med nedsatt rörelseförmåga är en viktig målgrupp, till exempel med så kallade Rh-klasser, i många fall endast är delvis tillgängliga. Det kan till exempel handla om att hiss saknas, är ur funktion eller inte får användas av eleverna på egen hand. Enligt Skolverket (2008) är tillgängligheten som sämst i lokaler för praktiska ämnen och i samlingslokaler. Ibland innebär det att elever med funktionsnedsättning är helt utestängda från vissa lektioner.

Delaktighet i samhället på lika villkor

Att kunna gå ut och äta med sina vänner, besöka utställningar och gå på bio och teater, delta i seminarier, vara föreningsaktiv eller träna för att må bra är en viktig del av livet. Möjligheten till delaktighet stoppas dock allt för ofta av bristande tillgänglighet. Det kan handla om allt från otillgänglig information till hinder i den fysiska miljön.

Sedan år 1966 finns bestämmelser om tillgängligt och användbart byggande. Riksdagen beslutade år 1999 att enkelt avhjälpta hinder i

befintlig miljö skulle vara borta senast vid utgången av år 2010. Det målet nåddes inte. Det finns visserligen byggregler, en lag om kollektivtrafik och andra regelverk som ställer tydliga krav på tillgänglighet, men likväl utformas samhället fortfarande på ett sätt som utesluter. Många utesluts från det gemensamma samtalet då debatter inte teckenspråkstolkas, då möten ordnas utan hörselteknisk utrustning, då information inte finns tillgänglig i punktskrift eller digitalt.

Från och med år 2015 är bristande tillgänglighet en form av diskriminering i diskrimineringslagen. Det innebär att det nu finns en lagstiftning som utgår från de individer som missgynnas när regelverk inte efterlevs och skäliga anpassningsåtgärder inte vidtas. Den enskilde kan då gå till domstol och få saken prövad.

Lagen har således nyligen trätt i kraft och det är för tidigt att utvärdera den. På principiella grunder föreslår vi ändå redan nu en skärpning. Det undantag som innebär att företag med färre än 10 anställda inte omfattas bör avskaffas.

Lagen innebär i sak inte att kraven på tillgänglighet skärps. Det som tillkommit är personlig service som en del av tillgängligheten. Personlig service kan om man inte ser vara att få meny på restaurangen uppläst om den inte finns tillgänglig i punktskrift eller att få hjälp att handla i livsmedelsbutiken. Åtgärderna ska vara skäliga. Det är främst krav som redan ställs i till exempel plan- och bygglagen eller andra bestämmelser som reglerar vilken tillgänglighet som ska vara utgångspunkten för att bedöma om bristen är ett uttryck för diskriminering. Därutöver ska hänsyn tas bland annat till de ekonomiska och praktiska förutsättningarna hos företaget. Verksamheten måste kunna bära kostnaden för tillgänglighetsökande åtgärder. Att utöver dessa hänsynstaganden ha ett undantag för småföretag innebär dels en onödigt dubbelreglering, dels att det ges en felaktig bild av vad tillgänglighetsåtgärder kan innebära. Att förstärka belysningen eller flytta några starkt doftande blommor längre bort från kassan är knappast något som driver en småföretagare i konkurs. Undantaget sänder också en signal om att vissa bestämmelser, som näringsidkaren eller dennes lokalhållare redan omfattas av, inte behöver efterlevas.

Frågan om tillgänglighet är så mycket vidare än just bristande tillgänglighet som en form av diskriminering. Den handlar om visioner och om Design för alla. Den tekniska utvecklingen både vad gäller hjälpmedel och för möjligheterna att skapa tillgänglighet går snabbt och möjliggör för många en kraftigt ökad frihet och självständighet. Vi kommer längre fram titta på vad som kan och behöver göras för att vi i Sverige ska börja göra rätt från början.

Förslag

Arbetsgruppen för en förnyad funktionshinderpolitik föreslår partistyrelsen föreslå landsmötet besluta

Att ställa sig bakom den allmänna inriktningen av funktionshinderpolitiken – för ett funktionshinderperspektiv som genomsyrar alla politikområden,

Att LSS ska förtydligas, så att även delaktighet i samhällslivet, som till exempel arbete, studier och föräldraskap, anses vara grundläggande behov,

Att alla skolor, även friskolor, ska ha grundläggande tillgänglighet,

Att småföretagsundantaget vad gäller bristande tillgänglighet som en form av diskriminering ska avskaffas.